आदरातिथ्य क्षेत्रास औद्योगिक दर्जा देण्याच्या अनुषंगाने केंद्र शासनाच्या पर्यटन मंत्रालयाकडे नोंदणीकृत नसलेल्या हॉटेल व्यावसायिकांनी किमान मुलभूत दर्जा (Basic Minimum Standards) प्राप्त करण्याचे निकष व कार्यपध्दतीबाबत.

महाराष्ट्र शासन
पर्यटन व सांस्कृतिक कार्य विभाग
शासन निर्णय क्रमांक : टिडीएस २०२०/०९/प्र.क्र. ५०२/पर्यटन
मादाम कामा रोड, हुतात्मा राजगुरु चौक,
मंत्रालय, मुंबई- ४०० ०३२.
दिनांक : १२ एप्रिल, २०२१.

संदर्भ:- १) शासन निर्णय, पर्यटन व सांस्कृतिक कार्य विभाग, क्रमांक टिडीएस २०२०/ ०९/ प्र.क्र.५०२/पर्यटन, दि.०३.१२.२०२०
२) शासन निर्णय क्रमांक टिडीएस २०२०/०९/प्र.क्र. ५०२/पर्यटन, दि.०४.०१.२०२१
३) संचालक, पर्यटन संचालनालय यांचे पत्र क्र.प.सं./विकास/उद्योग दर्जा समिती/ २/प्र.क्र.१५/२०२१/१८९३, दि.०२.०३.२०२१

प्रस्तावना :-

आदरातिथ्य क्षेत्रास औद्योगिक दर्जा देण्याच्या अनुषंगाने दि.५.११.२०२० रोजी झालेल्या मंत्रीमंडळ बैठकीतील निर्णयानुसार केंद्र शासनाच्या पर्यटन मंत्रालयाकडे नोंदणीकृत असलेल्या हॉटेल व्यावसायिकांकडून दि.०१.०४.२०२१ पासून वीज दर, वीज शुल्क, पाणी पट्टी, मालमत्ता कर, विकास कर, वाढीव चटई क्षेत्र निर्देशांक व अकृषिक कराची आकारणी औद्योगिक दराने करण्यास मान्यता देण्यात आली आहे. तसेच केंद्र शासनाच्या पर्यटन मंत्रालयाकडे नोंदणीकृत नसलेल्या हॉटेल व्यावसायिकांकडून किमान मुलभूत दर्जा (Basic Minimum Standards) प्राप्त करण्यासाठी विहीत निकष तसेच हॉटेल नोंदणी करणे, समितीचे कार्य, अपिल, अर्ज करणे, पात्रता याबाबतची कार्यपध्दती तयार करण्याची बाब विचाराधीन होती.

शासन निर्णय :-

आदरातिथ्य क्षेत्रास औद्योगिक दर्जा देण्याच्या अनुषंगाने केंद्र शासनाच्या पर्यटन मंत्रालयाकडे नोंदणीकृत नसलेल्या हॉटेल व्यावसायिकांसाठी किमान मुलभूत दर्जा (Basic Minimum Standards) प्राप्त करण्यासाठी परिशिष्ट -अ मधील निकषांस मान्यता देण्यात येत आहे. तसेच Green Hotel चा दर्जा देण्याबाबतच्या परिशिष्ट - ब मधील निकषांस मान्यता देण्यात येत आहे. परिशिष्ट - ब मधील निकषांची पूर्तता करणे औद्योगिक दर्जा प्राप्त करण्यासाठी अनिवार्य नाही.

२. केंद्र शासनाच्या पर्यटन मंत्रालयाकडे नोंदणीकृत असलेल्या हॉटेल व्यावसायिकांकडुन परिशिष्ट - अ मधील काही निकषांची पुर्तता होत नसेल तर त्यांना सदर निकषांची पुर्तता केल्यानंतरच सवलती देय होतील.

३. Green Hotel चा दर्जा देण्याबाबत परिशिष्ट -ब मधील ४३ निकषांपैकी १०अनिवार्य निकषांची पुर्तता केल्यावर Green Hotel दर्जा देण्यात येईल.

४. हॉटेल नोंदणी करणे, समितीचे कार्य, अपिल, अर्ज करणे, पात्रता याबाबत राबवावयाची कार्यपध्दती खालीलप्रमाणे राहील.

अ) नोंदणी करण्याची कार्यपध्दती –

शासन निर्णय क्रमांक टिडीएस २०२०/०९/प्र.क्र.५०२/पर्यटन, दि.०४ जानेवारी, २०२१ नुसार अनुज्ञेय असलेल्या सवलतीसाठी परिशिष्ट -अ मधील निकष पूर्ण करणाऱ्या हॉटेल्सची नोंदणी/दर्जा खालील समितीमार्फत स्थळपाहणी अहवालाअंती संचालक, पर्यटन संचालनालयामार्फत करण्यात येईल.

१. उपसंचालक, पर्यटन प्रादेशिक कार्यालय, पर्यटन संचालनालय	- अध्यक्ष
२. स्थानिक अन्न व औषध प्रशासन कार्यालयाचा प्रतिनिधी	- सदस्य
३. प्रादेशिक कार्यालय, महाराष्ट्र प्रदुषण नियंत्रण मंडळ	- सदस्य
४. स्थानिक हॉटेल व रेस्टॉरंट असोसिएशन प्रतिनिधी	- सदस्य
५. टुर ऑपरेटर असोसिएशन प्रतिनिधी	- सदस्य

ब) समितीचे कार्य–

१. प्राप्त अर्जाची व सोबत जोडलेल्या कागदपत्रांची छाननी करणे.
२. निकषांच्या आधारे स्थळपाहणी करणे.
३. समितीचा अहवाल संचालक, पर्यटन संचालनालयास सादर करणे.

क) अपिल –

संचालक, पर्यटन संचालनालय यांच्या हॉटेल नोंदणी निर्णयाच्या अनुषंगाने प्रधान सचिव, पर्यटन यांच्याकडे १५ दिवसाच्या आत अपिल करता येईल. प्रधान सचिव, पर्यटन यांनी दिलेला निर्णय अंतिम राहील.

ड) अर्ज करण्याची कार्यपध्दती–

शासन निर्णय क्रमांक टिडीएस २०२०/०९/प्र.क्र.५०२/पर्यटन, दि.०४ जानेवारी, २०२१ नुसार अनुज्ञेय सवलतीकरीता हॉटेल नोंदणी / दर्जा देण्यासाठी अर्ज करण्याची कार्यपध्दती खालीलप्रमाणे राहील :-

१. अर्जदाराने सर्व कागदपत्रांसह www.maharashtratourism.gov.in या संकेतस्थळावर ऑनलाईन अर्ज सादर करावा.

२. संबंधित उपसंचालक (पर्यटन) प्राप्त अर्जावर एक महिन्याच्या आत कार्यवाही करुन अहवाल संचालक, पर्यटन संचालनालय यांना सादर करतील.

३. उपसंचालक (पर्यटन) यांच्याकडुन प्राप्त अहवालाच्या आधारे संबंधित हॉटेल्सला नोंदणी प्रमाणपत्र देण्याची कार्यवाही संचालक, पर्यटन संचालनालय यांच्या कडून एक महिन्याच्या आत पुर्ण करण्यात येईल.

इ) <u>पात्रता</u>-

अर्जदार हॉटेल्सना नोंदणी प्रमाणपत्राच्या दिनांकापासून शासन निर्णय, क्रमांक टिडीएस २०२०/ ०९/प्र.क्र.५०२/पर्यटन, दि.०४ जानेवारी, २०२१ नुसार सवलती अनुज्ञेय होतील.

५. सदर शासन निर्णय महाराष्ट्र शासनाच्या www.maharashtra.gov.in या संकेतस्थळावर उपलब्ध करण्यात आला असून त्याचा संगणक संकेताक २०२१०४१२१७१०१०५६२३ असा आहे. हा आदेश डिजीटल स्वाक्षरीने साक्षांकित करुन काढण्यात येत आहे.

महाराष्ट्राचे राज्यपाल यांच्या आदेशानुसार व नावाने,

Ramesh Jayaram Kadam

Digitally signed by Ramesh Jayaram Kadam
DN: c=IN, o=Government Of Maharashtra, ou=TOURISM AND CULTURAL AFFAIRS DEPARTMENT, postalCode=400032, st=Maharashtra, 2.5.4.20=931a917c29ea693ba9abee543d58bf1b6ade60ae69c9be92f59d232bb3a3fcc8, serialNumber=c8fbeb4e149e205d858dabb5d81a2a90a8deb719257572300ef79cfab47d9345, cn=Ramesh Jayaram Kadam
Date: 2021.04.15 15:31:01 +05'30'

(र. ज. कदम)

अवर सचिव, महाराष्ट्र शासन

प्रति,

१. मा. मंत्री (पर्यटन) यांचे खाजगी सचिव, मंत्रालय, मुंबई-३२.

२. मा. राज्यमंत्री (पर्यटन), यांचे खाजगी सचिव, मंत्रालय, मुंबई.

३. प्रधान सचिव (पर्यटन), पर्यटन व सांस्कृतिक कार्य विभाग, मंत्रालय, मुंबई.

४. व्यवस्थापकीय संचालक, महाराष्ट्र पर्यटन विकास महामंडळ, मुंबई.

५. संचालक, पर्यटन संचालनालय, महाराष्ट्र राज्य, मुंबई.

६. आयुक्त, अन्न व औषध प्रशासन, महाराष्ट्र शासन, मुंबई.

७. प्रादेशिक संचालक, भारत पर्यटन (and Head of M.O.T. Classification Committee),

८. श्री. ए.के.सिंग, प्राचार्य, इंडियन इस्टिट्युट ऑफ हॉटेल मॅनेजमेंट, दादर, मुंबई.

९. सह आयुक्त, अन्न व औषध प्रशासन, महाराष्ट्र शासन, मुंबई.

१०. श्री. चंद्रशेखर जयस्वाल, उप महाव्यवस्थापक, महाराष्ट्र पर्यटन विकास महामंडळ, मुंबई.

११. निवडनस्ती (पर्यटन).

****

शासन निर्णय क्र.टिडीएस-२०२०/०९/प्र.क्र. ५०२/पर्यटन, दि.१२.०४.२०२१ सोबतचे परिशिष्ट अ

Annexure A

1. Minimum Mandatory Criteria for obtaining industrial status

Maharashtra Tourism Minimum Eligibility Criteria for Industrial Status (Proposed)		
Sr. No.	**Parameters**	**Y / N**
General		
1	Minimum 6 lettable rooms All rooms with outside windows / ventilation.	
2	Minimum Rooms size should be as follows (Room size excludes bathroom) All rooms must have attached bathroom mandatorily Single - 80 sq. ft. Double - 120 sq. ft.	
3	Minimum Bathroom size should be 30 sq. ft.	
4	Bathroom Sanitary Fixtures Toilets must be well ventilated. Each western WC toilet should have a seat with lid and toilet paper. Post toilet hygiene facilities - toilet paper, soap, sanitary bin, 24-hour running water.	
5	Full time operation 7 days a week	
6	Establishment to have all necessary valid trading licenses / Permissions from departments, as per existing norms, such as - Municipal Corporation /Local Body, Labour, State Excise, MPCB, Energy, FSSAI, CRZ etc. (This list is only indicative and not exhaustive)	
7	24hr. elevators for buildings higher than ground plus four floors or as per the prevailing local building norms applicable	
8	२४x७ availability of electricity	
9	Emergency lights available in the public areas	
10	Hotel Entrances and all common areas are controlled by CCTV Cameras 24 hours a day	
11	Differently Abled Guest Friendly Access at the entrance	
12	Security Guards available 24 hours a day	
Guest Room		
13	A clean change of bed and bath linen daily and between check–in	
14	Single bed should be large enough to comfortably accommodate 1 average size adult Double bed should be large enough to accommodate 2 average size adults	
15	Minimum bedding 2 sheets, pillow and case, blanket, mattress	
16	Drinking water availability as per requirement	

17	Wardrobe with minimum 4clothes hangers per room	
18	Ample lighting	
19	Wastepaper basket	
20	Opaque curtains or screening at all windows	
21	Mirror	
Bathroom		
21	Rooms with attached bathrooms	
22	1 bath towel and 1 hand towel to be provided per guest	
23	Bathmat	
24	Guest toiletries to be provided. Minimum 1 new soap per guest / body wash	
25	Clothes – hooks in each bath / shower room	
26	Sanitary bin with lid / cover	
27	Hotels shall provide health faucets and ample toilet paper	
28	Availability of Hot and Cold running water	
29	Water saving taps and showers	
Public Area		
30	Lounge or seating area in the lobby	
31	Reception facility	
32	Public rest rooms with a wash basin, a mirror, a sanitary bin with lid in unisex toilet.	
Room & Facilities for the Differently abled Guests		
33	At least one room for the differently able guest	
34	Bathroom Door width for room of the differently abled persons and bathroom of such rooms shouldallow easy accessibility of wheelchair	
35	Ramps with anti-slip floors at the entrance. Minimum door width should be one meter to allow wheelchair access	
36	Buzzer	
Kitchen/Food Production Area		
37	FSSAI registration / licensed Kitchen	
Hotel Staff & related facilities		
38	Staff uniforms forfront of the house	
Code of Conduct for Safe &Honourable Tourism		
38	Display of pledge	
39	Training for 'Code of Conduct for safe & Honorable Tourism'	
40	Maintenance of Complaint book and Action taken with regards to compliance of the provisions of the Code.	

41	Appointment of Nodal officers and display of information of Nodal officer at reception	
42	Feedback / Suggestion book	
Guest Services		
43	Provision for wheelchair for the differently abled guest	
44	Acceptance of common credit cards and facility/ infrastructure for accepting/ making payments by digital transactions apart from cash transactions	
45	Wake – up call service on request	
46	Availability of Doctor-on-call service and name address and telephone number of doctors with front desk	
Safety & Security		
47	Police Verification for employees	
48	Staff trained in firefighting and conducting regular fire fighting drills as per fire department norms	
49	Adherence to norms of the Fire department for Fire and Emergency situations	
50	First aid kit at the front desk	

2. Additional Features (Features not mandatory)

List of Additional Features available at Accommodation Unit		
Sr. No.	**Parameters**	**Y / N**
1	Suite (*2 rooms or 2 room- bays having a bedroom and separate sitting area, having one bathroom and one powder room.*)	
2	F&B outlets	
3	Iron and Iron Board facility	
4	Paid transportation on call	
5	Business Centre	
6	Conference Facilities	
7	Sewage Treatment Plant	
8	Rainwater Harvesting	
9	Details of all Certification Courses etc. to be mentioned on separate sheet & documents to be attached.	

शासन निर्णय क्र.टिडीएस-२०२०/०९/प्र.क्र. ५०२/पर्यटन, दि. १२.०४.२०२१ सोबतचे परिशिष्ट ब

Annexure **B**

Eco-Friendly / Sustainable Practices Criteria

The category encourages sustainability practices in the areas of environmental sustainability, the promotion of cultural heritage, and conscious tourism for all visitors.

Definition: An eco-friendly or a sustainable hotel is an establishment that seeks to positively contribute to environmental conservation and to minimize negative impacts on the environment and the local community through its operations. It can be economic or luxury, but the key attribute is the resource efficiency in its buildings and operations.

Criteria for Green Hotels		
S.No.	**Parameters**	**Y / N**
Sustainable Management Practices		
1	Availability of well-documented Sustainable Management practices & guidelines for staff	
2	Annual training to all staff regarding eco-friendly practices *	
Eco-friendly Infrastructure		
3	Rainwater Harvesting *	
4	Availability of Waste Management Practices (Waste reduce, reuse, separation and composting) *	
5	Use of Renewable Energy equipment	
6	Use of Energy and water saving equipment	
7	Sewage Treatment Plant	
8	Pollution Control Methods - Air, Water, Energy and Noise	
9	Demarcation of Smoking and Non-smoking zones	
10	Use of non-CFC equipment for refrigeration and air conditioning	
11	Use of Grey Water method for maintaining greenery	
12	Tree Plantation	
Other Practices		
13	No use of plastics *	
14	Use of Organic Manure for plantation	
15	No use of harmful chemicals within hotel premises	
16	Use of locally manufactured handicraft or hand-made chemical free products	
17	Regular efficiency audit of eco-friendly equipment *	
Customer Engagement		
18	Aware & motivate customers to follow eco-friendly practices *	
19	Customer Feedback *	
Sustainable Management Practices		
20	Introduce key-cards or main switches to cut off electricity in unoccupied guestrooms *	
21	Adopted power saving bulbs *	

22	Adjust temperature settings to ensure comfort level and minimum energy use (for Air conditioner and water heater)	
23	Ensure that air conditioning or heater is switched off or not used more than necessary in unoccupied areas	
24	Encourage guests to reuse bed linen and towel	
25	Use self-refilling liquid soap and shampoo containers or get them refilled by a distributor	
26	Reuse packages of soap or minimize soap packaging	
27	Avoid the use of toxic chemicals and use biodegradable chemicals where possible	
28	Install sensor-based taps and urinals in public area	
29	Install water saving devices such as low-flow fixtures in faucets and showers, or low-flush toilets, hand drying machines.	
30	Use liquid chemicals instead of aerosols for cleaning	
31	Use water and energy efficient appliances in kitchen and laundry *	
32	Considered re-using of water from previous rinse cycles, for washing, by installing temporary holding tanks in kitchen and laundry	
33	Favor drying of wet clothes in the open or under the sun (when possible)	
34	Operate washing machines at full load	
35	Purchase goods in bulk quantity instead of in small packages	
36	Purchase of environment-friendly products (Eg; Organic foods)	
37	Native species are used in gardens and surroundings of the hotel	
38	Total Quality management or Eco Label system like ISO 14001,Green Globe Earth Check, EMAS(Eco-Management and Audit Scheme), EU Eco label, Green Key, or other recognized quality certification	
39	Charging station for electrical vehicles (e.g. cars, bicycles)	
40	Hoteliers are encouraged to implement Gray Water Policy -Recycling waste water from the kitchen, bathrooms sinks and showers / tubs, laundry sinks and tubs, and washing machines (clothes and dish) where only non-polluting, biodegradable soaps are used. Using it to water gardens and landscaping	
41	Creation of activities in promoting culture, traditional performance and local ways of life are to be encouraged Local artists are to be given priority to perform in the hotel Encourage the practice of noise control program	
42	Encourage to have Smart Elevators / Lift (Energy-saving)	
43	Encourage to use Environmental Pest System (ECO – Safe System) - botanically based	

* Mandatory criteria for Green Hotel registration.

***